

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

Ion BUCUR

Anul 1992
Procesul democratizării
la examenul constituțional

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

Ion BUCUR

Anul 1992
Procesul democratizării
la examenul constituțional

Editura IRRD '89
2019

Copertă și tehnoredactare: Alina VLĂSCĒANU
Redactor: Sorin STAICU

© 2019, Editura IRRD '89, București
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate
IRRD '89.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BUCUR, ION

Anul 1992 : procesul democratizării la examenul constituțional / Ion
Bucur. - București : Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie
1989, 2019

ISBN 978-606-8684-32-1

CUPRINS

CAPITOLUL I

- I.1. Câteva considerații privitoare la primii doi ani ai tranziției de la totalitarism la democrație..... 7
- I.2. Demersuri de integrare în structurile occidentale:.....20

CAPITOLUL II Selecția electorală a partidelor

- II.1. Partidele istorice/tradiționale: sciziuni și regrupări..... 27
- II.2. Stânga postcomunistă – o realitate controversată..... 41
- II.2. a) FSN – Consiliul Director (12 martie 1992)..... 45
  - Convenția Națională (27-29 martie 1992)..... 51
- II.2. b) FDSN..... 58

CAPITOLUL III Campania electorală și oferta programatică a partidelor..... 61

- III.1. Alegerile locale – etapă pregătitoare pentru marile confruntări..... 64
- III.2. Alegerile legislative și prezidențiale..... 75
- III.2. a) reglementarea cadrului legislativ..... 75
- III.2. b) competitorii – la parlamentare..... 79
- III.2. c) campania electorală – oferte programatice..... 81
- III.2. d) ziua alegerilor..... 84
- III.2. e) competitorii – la prezidențiale..... 85
- III.2. f) profilul electoral..... 96
- III.3. Clauza națiunii celei mai favorizate – o chestiune economică intens politizată..... 100

CAPITOLUL IV România după alegeri. Instaurarea noii puteri..... 110

CONCLUZII..... 112

ANEXE..... 115

BIBLIOGRAFIE..... 128

CAPITOLUL I

I. 1. Câteva considerații privitoare la primii doi ani ai tranziției de la totalitarism la democrație

După prăbușirea regimului comunist, statele din Europa Centrală și de Est au intrat într-o perioadă de transformări structurale, definite drept tranziția spre regimurile democratice. Pentru respectivele state trecerea de la totalitarismul comunist la o stabilitate politică, economică și socială comparabilă și compatibilă cu cea din Europa Occidentală a fost o enormă provocare.

Această tranziție a implicat transformări profunde în ceea ce privește sistemul politic, modul de funcționare a economiei, structura socială și sistemul de valori. În primul rând se impunea o reșezare a tuturor registrelor ordinii politice: comunitatea politică (polity) urma a fi reconstituită într-un nou cadru de producere și dispunere instituțională a autorității legitime; viața politică (politics) trebuia reconfigurată în jurul unor noi actori, partidele politice, a căror emergență, acțiune și interacțiune trebuiau modelate conform unor noi reguli și practici; administrarea puterii politice [metodele, instrumentele instituționale și obiectivele guvernării (policies)] urma a fi reajustată, reformată, (re)inventată în dialog și/sau confruntare cu o societate ale cărei logici de dependență instituțională și autonomie funcțională erau în schimbare¹. În plan economic, urma să fie abandonat modelul etatist de economie centralizată în favoarea modelului capitalist al economiei de piață. Schimbările din economie au antrenat și „un alt patern, mult mai complex al stratificării sociale”² – reevaluarea individului și a inițiativei particulare poate fi considerată ca o componentă de prim ordin a versiunii sociale a tranziției.

---

¹ Alexandra Ionescu, *De la guvernare la guvernanță: O socio-istorie politică a statului în România postcomunistă*, <http://www.alexandraionescu.eu/home/cursuri/semestrul-i/democratie-si-guvernare/o-socio-istorie-politic-a-statului-n-romnia-postcomunist>. Accesat: 2 februarie 2018.

² Iulian Stănescu, *Puterea politică în România. De la comunism la capitalism*, București, Editura Pro Universitaria, 2014, p. 172.

Procesul laborios al tranziției a fost influențat de o serie de factori de natură externă sau internă, factori ce scot în evidență dificultățile apărute în cadrul acțiunii sau care depind de însăși strategia de acțiune³. Efectele negative ale acestei uriașe conversiuni au fost incluse în așa zisul concept de „cost al schimbării”. Conform acestuia, este vorba de costuri economice impuse de restructurare și adaptarea la noul context economic și de costuri sociale, întrucât toate măsurile luate pot, într-o primă etapă, să afecteze mai mult sau mai puțin nivelul de trai al populației. Costurile inevitabile ale tranziției determină, în funcție de mentalități, schimbări de atitudine în rândul populației⁴.

Vladimir Pasti consideră că tranziția de la regimul de tip totalitar – comunist, la regimul politic democratic presupune două categorii de schimbări radicale în societate. Acestea se referă la „instituțiile politice ale societății și guvernării” și la felul cum se exercită democrația, prin „garantarea și asigurarea de către stat a drepturilor fundamentale ale omului”. Cele două schimbări sunt, de fapt, o reflectare a caracteristicilor democrației, anume: separarea puterilor în stat, pluripartidismul, organizarea de alegeri libere, acordarea și respectarea drepturilor și libertăților cetățenești. Toate sunt antinomice față de trăsăturile regimului totalitar, respectiv existența partidului unic, concentrarea la modul discreționar al puterii în mâinile unei singure persoane, nesocotirea până la anulare a drepturilor fundamentale ale omului. Schimbările instituționale, apreciază autorul amintit, sunt condiția esențială pentru instaurarea regimului politic democratic. Ele sunt urmate în timp de înființarea instituțiilor care contribuie la funcționarea democrației⁵.

În privința tranziției economice, același autor apreciază că trecerea de la economia de stat centralizată și planificată specifică regimului comunist la economia de piață, este condiționată de următoarele elemente: trecerea de la „predominanța proprietății de stat în economie, gestionată prin intermediul administrației de stat, la dominația proprietății private, gestionată prin intermediul managementului privat”; „crearea piețelor pe care să funcționeze noua economie bazată pe proprietatea privată”. Noua economie poate fi considerată eficientă în măsura în care devine „capabilă să producă creștere economică pe o durată de timp suficient de lungă pentru ca orice scădere ulterioară să poată fi considerată o excepție”⁶.

Tranziția de la regimul comunist la regimul democratic este cerută și de diferențele foarte mari, din toate punctele de vedere – în special politic – dintre

---

³ Cătălin Zamfir, *O analiză critică a tranziției. Ce va fi „după”*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 140.

⁴ *Ibidem*, p. 142.

⁵ Vladimir Pasti, *Noul capitalism românesc*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 18.

⁶ *Ibidem*, p. 19.

țările foste comuniste și cele aparținând blocului statelor occidentale. Ca singură soluție de rezolvare a situației nou create este integrarea „politică, economică și militară a fostelor țări comuniste în structurile de cooperare și susținere reciprocă pe care le dezvoltaseră, de-a lungul timpului, societățile occidentale”⁷.

În cartea sa *Zece ani de tranziție în Europa de est (1990-2000)*, Ionel Nicu Sava consideră că „ceea ce trebuie să definească tranziția în mod extensiv (maximal) sunt strategiile (pachetele de măsuri) de trecere la democrație și economia de piață”. Elementul central îl constituie politicile publice și în această direcție statul poate deveni un instrument important în realizarea lor ⁸.

Ionel Nicu Sava apreciază că programul reformelor este mai întâi de natură politică. El trebuie să se bucure de credibilitate pe plan intern, pentru a avea sprijinul populației, dar și în afara țării, deoarece numai așa poate avea asistență internațională. Primele programe postcomuniste de reformă în Europa estică au fost introduse în Polonia, Cehoslovacia și Ungaria. Ele aveau la bază structura oferită de FMI și Banca Mondială. Se spera la o trecere rapidă la democrație, iar din punct de vedere economic, experimentele urmau să fie confirmate sau nu de rezultate. S-a ajuns la diferite opinii privitoare la rapiditatea și profunzimea transformărilor aduse de reforme. Se puna inițial accent pe felul cum s-a făcut „ruperea” de comunism. Astfel, după Valerie Bunce există trei categorii de țări în care se disting trăsături diferite privind reformele. Din prima categorie fac parte Polonia, Ungaria și Cehia, din cea de a doua face parte România iar în cea de a treia sunt incluse Slovacia și Bulgaria⁹.

Tranziția de la regimul totalitar comunist la un regim democratic s-a dovedit însă a fi o experiență dureroasă pentru popoarele și țările foste comuniste. A fost un drum lung și de durată, pe de o parte pentru că nu existau modele, iar pe de altă parte, noua putere se confrunta cu dezorganizarea economică și cu un vid legislativ care a făcut imperios necesară elaborarea unui pachet de măsuri și programe coerente din parte noii puteri. La acestea se adaugă lipsa unei infrastructuri adecvate, a experienței manageriale, ezitățile clasei politice, incertitudinile de tot felul etc.

În ceea ce privește tranziția României la democrație, procesul s-a arătat a fi mult mai dificil decât se sperase și se crezuse. Practic, societatea românească s-a dovedit a fi fost total nepregătită pentru provocările post-comunismului.

---

⁷ *Ibidem*, p. 20.

⁸ Ionel Nicu Sava, *Zece ani de tranziție în Europa de est (1990-2000)*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 42.

⁹ *Ibidem*, p. 67.

Înlăturarea regimului comunist nu a adus revirimentul pe care-l așteptau cei mai mulți dintre români. Redresarea pe care o așteptau oamenii, stoparea declinului economic și implicit îmbunătățirea condițiilor de viață nu s-au realizat. Criza s-a manifestat în toate sferele vieții sociale prin explozia conflictelor politice, dezorganizarea activității economice, o creștere a insecurității colective dublată de incapacitatea cronică a administrației publice de a soluționa problemele și de a preveni corupția și criminalitatea, în fine, explozia sărăcirii, demoralizarea și alienarea populației¹⁰.

Cauzele au fost multiple, de la cele de ordin politic și economic până la cele sociologice și de psihologie socială sau chiar de ordin istoric. În plus, România nu avea de partea sa o tradiție democratică consolidată și îndelungată și nici un context socio-politic favorabil. La toate acestea se adaugă și povara moștenirii celor peste 40 de ani de regim totalitar comunist.

Având în vedere specificul regimului politic românesc, se consideră că una dintre principalele cauze ale tranziției anevoioase prin care avea să treacă România, a constituit-o situația moștenită de pe urma comunismului. Intrat în declin accelerat începând cu anul 1980, regimul comunist ceaușist a lăsat moștenire o criză profundă. Aceasta se poate constata atât în sfera economică – în industrie, în agricultură, în comerț – dar și în mentalul colectiv. Dacă este să ne referim la capitolul economic, la momentul prăbușirii regimurilor comuniste din Europa, România se afla la nivelul cel mai scăzut dintre fostele state comuniste, cu excepția Albaniei. În 1989 România avea PNB (pe baza cursului de schimb USD) de 1.567 USD/locuitor – de aproximativ cinci ori mai mic decât media europeană de 8.298 USD/locuitor – în timp ce Iugoslavia avea 2.490 USD/locuitor, Ungaria 2.560 USD/locuitor, Bulgaria 2.320 USD/locuitor, U.R.S.S. 1.732 USD/locuitor¹¹. Desigur că acest fapt a avut un rol, poate determinant, dar România avea un avantaj față de celelalte economii din Blocul de Est. Nu avea datorii externe. Se puteau împrumuta bani pentru infrastructură și pentru rețehnologizarea industriei, dar Guvernul nu și-a asumat riscurile reale ale unei politici de austeritate, venind cu multă ușurință în întâmpinarea așteptărilor imediate ale românilor. Ca atare, s-au adoptat măsuri populiste, executivul preferând să ia credite pentru importuri de alimente sau alte bunuri de larg consum de care românii duseseră lipsă în timpul regimului comunist. Tocmai această creștere a cheltuielilor publice și a importurilor a dus la apariția dezechilibrelor financiare și valutare, pentru acoperirea cărora s-a apelat la împrumutul de stat intern și extern, purtător de dobânzi.

---

¹⁰ Cătălin Zamfir, *op. cit.*, p. 35.

¹¹ Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Editura Polirom, 2010, p. 400.

Din nefericire, impactul real al politicului – de la care se aștepta revirimentul – asupra economicului s-a dovedit mai curând perturbator. Lipsa unor demersuri concrete pentru schimbare – și nu remediere – a accentuat procesul de dezintegrare economică în care intrase țara încă din ultimii ani ai regimului totalitar, ducând în mod inevitabil la deriva gravă a economiei, aflată și așa în pragul colapsului. În mod paradoxal, cadrul legal al funcționării economiei de piață, în loc să fie întregit și concis, a fost neglijat, astfel încât s-a creat o discrepanță între tendința de evoluție a economiei spre piața liberă și cadrul legal.

Consecințele au fost pe măsura lipsei de voință politică, fermitate și competență. Producția industrială s-a redus substanțial, prețurile au explodat, inflația a crescut vertiginos iar consumul intern, potențat de o scădere treptată a valorii leului, a sufocat creșterea economică. Degringolada economică a înrăutățit viitorul imediat, în sensul că incapacitatea de acumulare a blocat politica de investiții și a generat stagnarea economică. Toate acestea, la care se adaugă corupția la scară mare, și frustrarea populară de amploare, generată de greutățile și privațiunile tranziției post-comuniste, aparent fără sfârșit¹², au subminat prestigiul noului regim. Situația s-a cronicizat, așa încât anii '90 au fost marcați, dincolo de o scurtă și palidă redresare la mijlocul deceniului, de recesiune și o criză prelungită. De altfel, anii 1990-1993 a fost perioada în care s-a constatat un declin puternic al întregii economii. În consecință, au avut loc modificări de sistem, însoțite totodată, de dezechilibre majore ale piețelor interne. Situația nu a putut fi redresată nici în anii următori. Mai mult, criza se va agrava iar populația se va confrunta, pe lângă vechile lipsuri, cu noi greutăți generate de dificultățile tranziției. Puterea de cumpărare a românilor a scăzut în anul 1991 cu peste 30% față de 1990¹³. Confuzia la toate nivelurile, însoțită de o nemulțumire de fond, a fost principala caracteristică a acelor ani.

Desigur, declinul economic mai poate fi explicat și printr-o serie de factori de natură politică, economică cât și conjuncturală, obiectivi sau subiectivi. Printre factorii obiectivi poate fi invocată pierderea piețelor de desfacere pentru produsele autohtone. S-au pierdut piețe externe tradiționale mari, precum CAER, URSS, China, Lumea arabă, țările africane. De asemenea, tot în această categorie putem accepta și faptul că deteriorarea situației economiei românești din anii '90 era inevitabilă, datorită crizei de tranziție a procesului de înlocuire

¹² Se apreciază că aceasta a durat până aproape de începutul anului 2005, când Comisia Europeană a acceptat faptul că România a făcut trecerea către o economie de piață funcțională și a anunțat că recomandă semnarea Tratatului de aderare în 2005. Există specialiști care susțin că tranziția a durat de fapt până în 2007, când a avut loc aderarea efectivă la Uniunea Europeană.

¹³ „Tinerma”, 10-16 ianuarie 1992, p. 4.

a sistemului vechi cu noile instituții și mecanisme economice. Scurta explozie a consumului din 1990, asociată cu „privatizările spontane” în industrie, agricultură și comerț, favorizate de disoluția autorității statului – oricum supralicitată de luptele politice și de contestările care s-au derulat începând cu ianuarie 1990 – a avut drept efect, la rândul său, dezechilibrarea gravă a economiei naționale¹⁴.

La acestea se adaugă și lipsa unei politici coerente, a unei strategii de substanță, a unor demersuri concrete – capabile să producă schimbări decisive și nu doar remedieri inconsistente – ca și întreținerea unei stări de confuzie la nivelul deciziei promovate de guvernanți.

O altă cauză a acestei stări de lucruri ar fi, potrivit analizei lui Vladimir Pasti, faptul că România anilor '90 a fost arena competiției pentru controlul asupra resurselor între diversele elite postcomuniste, în principal între tehnocrația de întreprindere și tehnocrația financiară, iar rezultatele în ceea ce privește reforma și nivelul de trai al populației au fost cu totul nesatisfăcătoare¹⁵.

La rândul său, Constantin Ionete consideră că „Abordarea inginerescă a reformelor în condițiile conservării structurilor etatiste în industrie și în celelalte ramuri a fost însoțită de căderea liberă de durată a economiei, cu repercusiuni severe asupra nivelului de trai”¹⁶.

Analiza evoluției principalilor indicatori macroeconomici oferă reperate cantitative ale rezultatelor activității economice. Astfel, produsul intern brut (PIB), cel mai important indicator macroeconomic, întrucât indică dacă o țară este în creștere economică sau nu, și care în termeni reali reprezintă valoarea totală a bunurilor și serviciilor realizate în decursul unei perioade determinate în interiorul unei țări, a avut o evoluție descrescătoare – de la 40,8 mld USD în anul 1990 la 28,9 în 1991 și la 19,6 în anul 1992, în timp ce deficitul contului curent al balanței de plăți a atins 3,3 mld. USD în 1990 și 1,01 mld. USD în 1991¹⁷. Ca atare, în 1992 PIB/locuitor a fost sub 71% față de valoarea din 1989.

---

¹⁴ Bogdan Murgescu, *op. cit.*, p. 466.

¹⁵ Vladimir Pasti, *op. cit.*, p. 275.

¹⁶ Constantin Ionete, *Clasa politică postdecembristă*, București, Editura Expert, 2003, p. 94.

¹⁷ Anuarul Statistic al României, 1992, p. 275.

Anul	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
PIB (miliarde lei-ROL)	2,2	6,0	20,0	49,7	72,1	109	252	338	545
PIB (miliarde USD)	28,9	19,6	26,3	30,0	35,4	35,3	35,2	38,1	35,6

Sursa: Anuarul Statistic al României 2003

Importurile oficiale au crescut doar moderat, de la puțin peste 8 miliarde de dolari în 1989 la 9,2 miliarde de dolari în 1990, dar cu o schimbare marcantă de structură de la nevoile de funcționare a întreprinderilor spre nevoile de consum ale populației. Scăderea dramatică a producției a diminuat proporțional exporturile oficiale (de la echivalentul a peste 10 miliarde de dolari în 1989 la sub 5,8 miliarde de dolari în 1990 și sub 4,3 miliarde de dolari în 1991). În același timp, deficitul balanței comerciale, favorizat de menținerea la un nivel nerealist a cursului de schimb, a condus la epuizarea rapidă a rezervei valutare, care la sfârșitul anului 1989 reprezentase circa 1,8 miliarde de dolari în valute convertibile. La rezerva valutară se mai adăugau și rezervele în aur ale Băncii Naționale, echivalând cu aproape 1 miliard de dolari; acestea au reprezentat ultimul element de siguranță în timpul anilor 1991-1992¹⁸.

Industria a fost segmentul vulnerabil al economiei românești. În lipsa unei politici coerente menită să scurteze perioada de conexare la noile cerințe, producția industrială a scăzut în anul 1991 cu 35% față de nivelul anului 1989¹⁹. S-au putut observa, în acest context, două aspecte. În primul rând, faptul că industria românească necesita un proces de curățenie generală, în ceea ce privește alcătuirea intrinsecă și totodată trebuia să beneficieze de o nouă viziune din partea societății. În al doilea rând, se impunea necesitatea unei flexibilizări a structurii decizionale, astfel încât să dispară incompatibilitatea dintre conducerea greoaie, centralizată, și cerințele de funcționare ale unei economii ce se dorea a fi de piață.

Din păcate, în loc să se treacă la o reformare radicală, cerută de înseși legitățile tranziției, s-a menținut structura dovedită ineficientă. Rămăși singuri și fără piețe de desfacere, cu produse slabe calitativ, nedorite de nimeni, coloșii industriali ținuti în viață în ultima perioadă numai conectați la aparatele

¹⁸ Bogdan Murgescu, *op.cit.*, p. 466.

¹⁹ Anuarul Statistic al României, 1992, p. 275.

propagandei de partid, s-au trezit în mijlocul unei concurențe atroce, în care nimeni nu mai avea nevoie de ei. În locul unei strategii de politică industrială, a unui program concret care să elimine sincopa și să minimalizeze pierderile inerente, cea mai mare parte a întreprinderilor industriale au fost lăsate să intre direct în blocaj economic. S-a dat vina propagandistic pe întreprinderile supradimensionate, construite pe vremea lui Nicolae Ceaușescu, pe o tehnologie învechită și energofagă. Fără îndoială, astfel de aspecte erau reale și nu pot fi ignorate, dar într-o bună măsură nivelul astronomic al pierderilor s-a datorat și lipsei de competență a majorității guvernanților de după 1989. Se poate vorbi desigur și despre complicități în falimentarea unor unități de producție sau bancare. Privatizarea înainta anevoios. Votată în august 1991, legea prevedea trecerea în sectorul privat, într-un interval de șapte ani, a 6.500 întreprinderi de stat. După vânzarea „întreprinderilor pilot”, guvernul a trecut în vara anului 1992 la o nouă etapă: distribuirea pentru persoane particulare a certificatelor de proprietate, care reprezenta 30% din capitalul acestor foste societăți de stat. În lipsa, în principal, a unei legi asupra falimentului, restructurarea aparatului industrial supradimensionat și învechit, moștenire a politicii pretins „independentiste” a lui Nicolae Ceaușescu, este departe de a-și fi atins scopul. În doi ani, investițiile particulare nu au depășit modesta sumă de 500 milioane dolari (față de un miliard într-un singur an, în Ungaria)²⁰.

Pe parcursul întregului an 1991, situației degradate din punct de vedere fizic i s-au adăugat factori agravanți precum penuria de energie, lipsa de comenzi la intern, datorată blocajului financiar, dar și la extern, ca urmare a căderii comerțului intra-CAER; scăderea productivității muncii; migrația personalului calificat înspre sectoare mai productive; influența creșterii prețurilor materiilor prime asupra costurilor de producție; lipsa de competitivitate. În 1991 nu s-a produs nici specializarea și nici o restructurare substanțială²¹.

Nici cealaltă ramură economică importantă, agricultura, nu a avut rezultate pozitive. Reforma agrară a fost frânată de parcelare, de lipsa de îngrășăminte și de mașini. Ea a antrenat o creștere a produselor cu desfacere pe piață, de fructe și de carne, dar și o reducere a culturilor alimentare. Ca urmare a unui an agricol slab (1990) și alocării de resurse cu totul insuficiente, statul a fost nevoit să cheltuiască pe importuri alimentare (în valută) sume mai mari decât cele care erau alocate agriculturii. Ca furnizor de produse pentru industria alimentară, agricultura a livrat cantități sub necesar. România, renumită pentru

---

²⁰ Agerpres, Puncte de vedere/3.356 (Correspondență de la București, semnată de Arielle Thedrel în „Le Figaro” din 12 octombrie 1992).

²¹ „Tinerama”, 10-16 ianuarie 1992, p. 4.

a fi grâнарul Europei, a trebuit să importe în anul anul 1992, trei milioane tone de grâu, din care o treime din Franța²².

Repercusiuni nedorite au generat lipsa compensațiilor promise de stat, menite să acopere costurile majorate prin creșterea prețurilor la îngrășăminte, nutrețuri furajere și produsele contractate cu producători individuali.

Spre sfârșitul anului 1991 s-a reușit, în urma unui proces îndelungat și dificil, să fie atribuite primele titluri de proprietate. Tot spre sfârșitul anului s-a crezut că problema subvențiilor a fost rezolvată. Nu s-a întâplat însă, așa. Subvențiile acordate n-au ajuns unde trebuia, suferind o suspectă rătăcire la niveluri intermediare. Adoptarea celor două legi din domeniu în 1991, legea fondului funciar și legea asociațiilor agricole, s-a făcut haotic, degringolada și conflictele iscate în aplicarea acestor legi împiedicând aplicarea unei politici agricole riguroase, urmărită consecvent, la nivelul întregii țări.

Comerțul a mers relativ prost în 1991, fapt ce a dus la acumularea unui deficit comercial destul de însemnat pentru o țară atât de mică. El își are sursa într-un dezechilibru intern: pe de o parte, scăderea producției materiale, pe de altă parte creșterea consumului intern – atât cel productiv (cheltuielile materiale pe unitatea de produs) cât și cel particular. La explozia consumului intern în detrimentul acumulării și, în mod indirect, al investițiilor, au contribuit și efectele sociale ale inflației corective. Mai exact, creșterile repetate de prețuri, traduse printr-o continuă devalorizare a leului, au sleit economiile bănești ale populației, încurajând un consum imediat, respectiv o valorificare a resurselor bănești în regim de panică generalizată. Acest tip de consum galopant a creat, la un moment dat, impresia că a crescut puterea de cumpărare a populației, când, de fapt, ea s-a redus continuu. Ca factori agravanți s-au adăugat: prăbușirea CAER-ului – care, așa cum menționam, a dus la dispariția unor importante piețe de desfacere pentru România – și criza din Golf, care a blocat resurse financiare enorme – circa 2 miliarde dolari – și a afectat o piață tradițională de export a României. Trebuie amintit că în anul 1990 se acumulase un deficit substanțial pe sold – 3,5 mld. USD – ca urmare a faptului că importurile au fost mult mai mari decât exporturile²³.

La fel în domeniul comerțului exterior, efectele tranziției și ale unor factori externi s-au simțit din plin. La nivelul primelor nouă luni ale lui 1991, veniturile din exporturi se cifrau la 891.4 milioane dolari (este vorba despre cele 50 de procente din încasarile la export ale agenților economici care intrau la

---

²² Agerpres, Puncte de vedere/3.356 (Corespondență de la București, semnată de Arielle Thedrel în „Le Figaro” din 12 octombrie 1992).

²³ Bogdan Murgescu, *op. cit.*, p. 467.

Fondul Valutar Centralizat al statului). Pentru comparație, să amintim că numai importurile de țigări ale României au totalizat, în aceeași perioadă, peste 2.000 milioane dolari. Totalul plăților pentru importurile statului s-au ridicat la 2.362,6 milioane dolari, de unde un deficit comercial ce depășea, la 1 octombrie 1991, 1,47 miliarde dolari²⁴. Mai trebuie spus că la sfârșitul anului 1991, România avea de recuperat 3,2 miliarde dolari de la țările în curs de dezvoltare²⁵.

În plan intern, privatizarea înainta anevoios. Votată în august 1991, legea prevedea trecerea în sectorul privat, într-un interval de șapte ani, a 6.500 întreprinderi de stat. După vânzarea „întreprinderilor pilot”, guvernul a trecut în vara anului 1992 la o nouă etapă: distribuirea pentru persoanele particulare a certificatelor de proprietate, care reprezentau 30 la sută din capitalul acestor foste societăți de stat. Dar punerea în aplicare a acestui proces s-a lovit de tot felul de obstacole: evaluarea activelor și gestiunea lor, în principal de către cinci fonduri private și un fond de stat²⁶.

În plan financiar, după cum era de așteptat de altfel, 1991 a fost un an al deficitelor. Deficit în bugetul administrației centrale, deficit al balanței comerciale, deficit al balanței de plăți. Primul și cel mai grav dezechilibru, deficitul bugetar, reflectă discrepanța dintre producția și consumul anului 1991. Deficitul bugetar a fost de 65,5 miliarde lei, cu 75% mai mare decât cel prevăzut la începutul anului 1991, de 37,3 miliarde lei. Principala cauză a acestui deficit o reprezintă, cum arătam mai sus, diminuarea producției materiale, prima generatoare a resurselor bugetare. Acesteia i se adăugă, conform datelor Departamentului Bugetului Public Național, facilitățile acordate în ceea ce privește impozitul pe circulația mărfurilor aferent unor produse exportate, și care se cifrează, la nivelul întregului an 1991, la circa 20 miliarde lei (bani care n-au mai intrat la capitolul venituri). Alți doi factori responsabili ai deficitului bugetar sunt considerați a fi contribuția mică, în structura bugetului de stat, a impozitului pe profit – sub 20% – și ponderea însemnată, neașteptat de mare, a subvențiilor pentru protecția socială a populației și a transferurilor cheltuielile bugetare – circa 32%. Din totalul cheltuielilor – 369,8 miliarde lei – cele curente (legate de personal) au însumat 265,2 miliarde lei, în timp ce cheltuielile de capital au fost în sumă de 34,7 miliarde lei. Având în vedere potențialul autoreglator al economiei de tranziție, care nu a fost pus în valoare, ar fi trebuit ca ponderea cheltuielilor de capital să fie mai mare – în jur de 25%. Să adăugăm că în 1991 ponderea cheltuielilor de capital din totalul cheltuielilor bugetare a

---

²⁴ Anuarul Statistic al României, 1992. p. 175.

²⁵ Agerpres, Redacția informații centrale, 16 ianuarie 1992, f. 6.

²⁶ *Ibidem*, Puncte de vedere /3356, 14 octombrie 1992.

atins abia 9,4%. Această pondere firavă dintr-un buget și mai firavă ne dă o idee despre „forța” investițiilor de stat în 1991. Tot în 1991, din totalul cheltuielilor de capital, doar 47,3% au fost alocate pentru dezvoltare economică – aceasta însemnând 16,4 miliarde lei, la nivelul sectorului de stat dintr-o țară întreagă, timp de un an de zile²⁷!

O altă cifră revelatoare este ponderea deficitului bugetar în Produsul Intern Brut. În 1991, aceasta a fost de 1,4% (în 1991 PIB-ul României se cifra la circa 4.679 miliarde lei), iar în 1992 se estima o pondere de 2%. Cifrele se încadrau în limitele existente în alte țări est-europene și în rigorile stabilite de organisme financiare internaționale, în speță FMI, și erau direct dependente de un grad de fiscalitate (prelevări obligatorii către buget, în raport cu PIB) de circa 34% în 1991 (estimat la 33,4% în 1992) ce poate fi considerat moderat, deși în situația de sub capitalizare critică a economiei, devenea apăsător²⁸. Nici această cifră nu a putut fi respectată.

Deficitul balanței comerciale s-a aflat și el la un nivel destul de ridicat. La 1 noiembrie 1991 se cifra la circa 1,473 miliarde dolari. Principalul generator al acestui fenomen a fost activitatea economică modestă (în balanța de plăți sau de cont curent a unei țări se includ, alături de pozițiile de balanță comercială – încasări din exporturi și plăți pentru importuri – și balanța invizibilelor servicii, (fluxurile de capital, rezervele de stat). Deficitul total al contului curent era la 1 noiembrie 1991 de 1.081 milioane dolari. El a fost acoperit în principal din trei surse de finanțare externă: credite din partea Fondului Monetar Internațional (770 milioane dolari); linii de finanțare pe termen mediu și lung, cu garanția guvernelor occidentale, sub formă de contracte de import în valoare de circa 200 milioane dolari, credite pe termen scurt, angajate de Banca Română de Comerț Exterior (BRCE), în jur de 500 milioane dolari²⁹.

În orice economie de piață sistemul bancar ocupă un loc central. Rolul său este acela de atragere și concentrare a economiilor societății și de canalizare a acestora către cele mai eficiente investiții. Doar că și acest sector s-a menținut la un nivel embrionar. Lipsa unor decizii la nivelul administrației de stat, a unei infrastructuri eficiente au fost și aici cauzele care au determinat existența unui sistem bancar primitiv și subdezvoltat. Caracteristica sa principală a rămas sub capitalizarea accentuată în 1991 prin dramatica scădere a valorii depunerilor (în lei) în conturi. Se adaugă lipsa unor institute bancare puternice, cu adevărat autonome, al căror rol să fie acela de a concura în mod real și să facă față cererii

---

²⁷ „Tinerama”, 10-16 ianuarie 1992, p. 5.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

intense de credite. Majoritatea resurselor – banii – se aflau la o singură bancă, CEC-ul, în timp ce creditul rămânea pe umerii celorlalte bănci. Rețeaua de sucursale și agenții era insuficientă – față de o sucursală la 1.000-2.000 locuitori în lumea dezvoltată, România avea o agenție la 50.000 de locuitori. Această stare de lucruri era determinată de lipsa unei legislații adecvate a falimentului, a sistemului de creditare, precum și de existența unui sistem economic volatil în ceea ce privește raportul dobânzi-cursuri sau prețurile care se schimbau în permanență. Cu toate aceste neajunsuri, sistemul bancar din România a avut și câteva realizări: transformarea principalelor bănci de stat în bănci comerciale; apariția legii bancare; înființarea de noi bănci, filiale, sucursale și agenții; redobândirea de către Banca Națională a rolului de bancă centrală în stat; crearea și activarea Asociației Române a Băncilor; înființarea Institutului Bancar Român pentru cercetări și pregătirea de funcționari bancari. În plus a crescut rulajul creditelor la nivelul întregului sistem bancar, numărul clienților s-a înzecit iar volumul și frecvența sumelor depuse în conturi de către indivizi și instituții au sporit considerabil. Cu toate acestea, așa cum spunea Dan Pascariu, președintele BRCE și șeful Asociației Române a Băncilor, România se găsea într-o situație „instabilă, incertă, atât economic cât și politic, și nu putea atrage credite în condițiile unei situații instabile”³⁰.

Desigur că în tot acest marasm economic nu puteam asista decât la o creștere a ratei inflației, la o devalorizare constantă și în același timp galopantă a leului în raport cu dolarul – la 8 ianuarie 1992 un dolar valora 191 de lei³¹, pentru ca la sfârșitul anului să ajugă la 450 lei³². Inflația a crescut de la 5,1% în 1990 (în octombrie s-a luat măsura liberalizării prețurilor), la 170,2% în 1991 și 210,4% în 1992³³.

Procesul de restructurare a economiei românești, caracteristic tranziției la economia de piață, a fost însoțit și de o diminuare a potențialului de utilizare a resurselor umane. Declinul general al activității economice după 1990 a avut un puternic impact negativ asupra nivelului de ocupare a forței de muncă, producând șomaj cronic, în condițiile în care reducerea relativă a ocupării a devansat ritmul de scădere a PIB. Așa se face că numărul celor aflați în șomaj a fost într-o creștere continuă: dacă la începutul anului 1992, conform datelor oficiale, ajunsese la aproximativ 350 000 de personae, dintre care 204 000 de femei³⁴, la

³⁰ *Ibidem*, p. 10.

³¹ Arhiva Scrisă Radio, Radiojurnal, 8 ianuarie 1992, ora 7:00. (în continuare ASR, Rj.).

³² *Ibidem*, 5 noiembrie 1992, ora 7:00.

³³ Rapoartele Anuale BNR 1991-1995, Anuarul Statistic al României, 2004.

³⁴ Agerpres, Redacția informații centrale, 18 februarie 1992, f. 4.

sfârșitul anului ajunsese la aproape un milion. Aproape jumătate din populația țării (42%), trăia sub pragul sărăciei³⁵. Un factor cu o influență semnificativă asupra pieței muncii a fost, desigur, declinul sectorului de stat în condițiile în care sectorul privat nu a putut absorbi forța de muncă disponibilizată. Cu alte cuvinte, decalajul dintre disoluția sectorului de stat și coagularea sectorului privat a dereglat grav piața muncii.

În ceea ce privește dinamica investițiilor străine în perioada 1990-1991, numărul societăților comerciale înființate în România cu participare străină a fost de 8.022, un număr relativ important, în vreme ce capitalul în valută investit – circa 270 de milioane dolari – era relativ scăzut. Aceeași discrepanță se regăsea și în ceea ce privește ritmurile de creștere a capitalului investit și, respectiv, numărului de societăți – 1,39 ori față de 4,04 ori. Trăsătura caracteristică a investițiilor străine efectuate în România în perioada respectivă, a constat în faptul că exista un număr mare de investiții străine de dimensiuni foarte reduse și un număr foarte mic de investiții importante cu efecte notabile la scara economiei naționale. Astfel, 0,47% din totalul societăților comerciale cu participare străină, dețineau circa 53% din totalul capitalului investit, în timp ce 93% dintre acestea dețineau 19% din capitalul investit³⁶. Această situație își poate găsi explicația în lipsa stabilității climatului economic, politic și social.

Toate aceste neîmpliniri l-au făcut pe Viorel Sălăgean să constate, în ziarul „Adevărul” din 4 ianuarie 1992, că realitatea era cât se poate de grea cu „oameni săraci, cum n-a avut țara asta niciodată, cu industria și agricultura în totală dezagregare, cu patimi politice, deznădejdi și dureri fără margini”³⁷.

Anul 1992 nu a adus așteptata revigorare a economiei românești, România plasându-se în continuare pe unul dintre ultimele locuri în rândul țărilor foste comuniste. Un raport realizat de BERD la sfârșitul anului amintit asupra evoluției economice din țările Europei Centrale și de Est, aflate în etapa de tranziție către economia de piață, constata că doar Cehoslovacia, Ungaria și Polonia lăsa să se înregistreze semnele redresării. Aceste țări erau și singurele care își creaseră structurile instituționale și juridice indispensabile funcționării mecanismelor economiei de piață. Acolo unde reforma economică și în special privatizarea – era vorba de România și Bulgaria – înregistraseră cele mai lente ritmuri, aveau și situația cea mai grea, în timp ce Cehoslovacia, Ungaria și Polonia – țări în care privatizarea s-a produs în ritm accelerat – își stabilizaseră economia, reduseseră rata inflației și chiar dădeau semne de relansare economică.

---

³⁵ *Ibidem*, Puncte de vedere/ 3356, 14 octombrie 1992.

³⁶ *Ibidem*, Redacția informații central, 14 ianuarie 1992, f. 3.

³⁷ ASR, Revista Presei, 4 ianuarie 1992, ora 7:50.

În ceea ce privește produsul intern brut (PIB) doar Polonia înregistra o rată pozitivă, de creștere (+2%), iar în celelalte țări valorile acestui indicator rămâneau negative (Ungaria -5%; Bulgaria și Cehoslovacia -8%; România -15%). Indicele de privatizare era de 70% pentru Cehoslovacia, 45% pentru Polonia, 33% pentru Ungaria, 28% pentru România și 20% pentru Bulgaria. Între cele 5 țări menționate, România era singura țară în care prețurile au marcat o creștere accelerată – în intervalul 1990-1992 crescuseră cu 200% față de 1989 – indicând un slab control asupra inflației (cel mai scăzut nivel al inflației îl avea Cehoslovacia). Șomajul înregistra de asemenea cel mai mare spor în 1992 față de 1991 tot în România (8,5%) și Bulgaria (16%). Una dintre cauze, considerau experții băncii, puteau fi investițiile de capital străin care favorizau net Ungaria (4,8 miliarde dolari), Cehoslovacia și Polonia, în timp ce investițiile din România (0,6 miliarde dolari) și Bulgaria (0,12 miliarde dolari) erau nesemnificative. În schimb, Polonia era pe primul loc la datoria externă (46 miliarde dolari), în timp ce România avea cea mai scăzută datorie, numai 2,2 miliarde dolari³⁸. Aceste 2,2 miliarde dolari erau împrumuturile contractate de guvernele postdecembriste.

I.2. Demersuri de integrare în structurile occidentale

Tranziția de la regimul comunist la regimul democratic era o condiție obligatorie pentru ca fostele țări comuniste să fie integrate în structurile democratice occidentale. Această integrare era necesară pentru a reface diferențele foarte mari din toate punctele de vedere, dintre țările foste comuniste și cele aparținând blocului statelor occidentale. Pentru România acest proces s-a dovedit destul de anevoios.

După cum se știe, în ultimii ani ai regimului Ceaușescu relațiile dintre RSR și Comisia Economică Europeană (CEE) erau ca și inexistente. După înlăturarea lui Ceaușescu, CEE își schimbă la rândul ei poziția față de România, promovând o politică de sprijinire a noului regim politic. Unele derapaje de la conduita unui veritabil stat de drept, conflictele interne culminând cu evenimentele din martie de la Târgu Mureș și din iunie de la București, au impus un nou și nedorit embargo politic României. Din acest moment, România va înregistra întârzieri din ce în ce mai evidente în relațiile sale cu CEE, comparativ cu celelalte state din Europa Centrală și de Est. Situația a rămas neschimbată până la sfârșitul anului 1990.

O primă consecință a acestei situații s-a văzut în cadrul Reuniunii ministeriale a G-24, desfășurată pe 4 iulie 1990, care a decis extinderea

---

³⁸ Domnița Ștefănescu, *Unsprezece ani din Istoria României: o cronologie a evenimentelor: decembrie 1989-decembrie 2000*, București, Editura Mașina de scris, 2011, p. 250.